

Ana Krajnc

NASTAJANJE ANDRAGOGIKE, RAZVOJ ŠTUDIJA ANDRAGOGIKE IN USPOSABLJANJE IZOBRAŽEVALCEV ODRASLIH PRED OSAMOSVOJITVIJO SLOVENIJE IN PO NJEJ

POVZETEK

V prispevku avtorica analizira nastajanje andragogike, razvoj študija andragogike ter izobraževanje in usposabljanje izobraževalcev odraslih v Sloveniji, ko je bila ta del nekdanje Jugoslavije in po osamosvojitvi. Pri tem se opira na dostopne zgodovinske vire in biografsko metodo. Ugotavlja, da je andragogika v obdobju nekdanje Jugoslavije nastajala predvsem iz potreb prakse; da so se študij andragogike ter izobraževanje in usposabljanje izobraževalcev odraslih v Sloveniji oblikovali izhajajoč iz potreb, saj bi brez posplošitev in odkrivanja temeljnih načel in lastnosti pojavov začela postopoma usihati tudi praksa; ter da so na razvoj andragogike na Slovenskem v obdobju nekdanje Jugoslavije poleg lokalnih (republiških) specifik pomembno vplivali najnovejša spoznanja o izobraževanju odraslih v svetu, določeni institucionalni modeli in tudi (naj)vidnejši akterji (univerzitetni profesorji) s področja izobraževanja odraslih na globalni ravni. Ker je področje izobraževanja odraslih fenotipsko, ocenjuje, da se bo morala andragogika pod globalizacijskimi vplivi prilagoditi novim družbenim razmeram, ki jih ustvarja današnji čas.

Ključne besede: *andragoška praksa in teorija, izobraževalne potrebe odraslih, raziskovanje v andragogiki, mednarodno sodelovanje, razvoj andragogike, študij andragogike*

THE FORMATION OF ANDRAGOGY, THE DEVELOPMENT OF ANDRAGOGY AS A UNIVERSITY PROGRAMME AND THE TRAINING OF ADULT EDUCATION PROVIDERS BEFORE AND AFTER SLOVENIAN INDEPENDENCE - ABSTRACT

The author analyses the formation of andragogy, the development of andragogy as a university programme and the training of adult education providers in Slovenia when it was still a part of Yugoslavia and after it became an independent country. The article is based on available historical sources and the biographical method. The author has found that in former Yugoslavia, andragogy was formed primarily on the needs in practice. Both andragogy as a university programme and the education and training of adult education providers in Slovenia were formed based on what was needed because without generalising and discovering the basic principles and characteristics of phenomena, practice would begin to

decline as well. When Slovenia was still part of Yugoslavia, the development of andragogy was influenced not only by local circumstances within the republic itself, but also by the newest findings on adult education worldwide, certain institutional models, as well as by (the most) significant actors (university professors) in the field of adult education in global terms. Because education is phenotypic, the author finds that under the influence of globalisation, andragogy will have to adapt to new social circumstances dictated by the present.

Keywords: *andragogical practice and theory, the educational needs of adults, research in andragogy, international cooperation, the development of andragogy, the study of andragogy*

UVOD

V obdobju po drugi svetovni vojni je država načrtno in pospešeno razvijala industrijo, zato je primanjkovalo kvalificiranih delavcev. Vojno obdobje je marsikomu preprečilo dokončanje šolanja. Poleg tega so bili izobraženci pogostejše žrtve vojne kot preostalo prebivalstvo. Povpraševanje po usposobljenih delavcih je bilo veliko, posledično se je izobraževanje odraslih v praksi hitro razvijalo. Praktiki so iskali strokovno podporo in ustrezno literaturo. Leta 1956 so na Filozofski fakulteti v Zagrebu v okviru študija pedagogike uvedli prva predavanja andragogike v takratni Jugoslaviji. Profesor Mihajlo Ogrizović kot nosilec predmeta je študij v naslednjih letih podprl z objavo prvih knjig s področja andragogike (Ogrizović, 1966a, 1966b). Nato je leta 1960 nastala Katedra za andragogiko na Filozofski fakulteti v Beogradu, ki sta jo ustanovila profesorja Dušan Savičević in Borivoj Samolovčev. V Sloveniji in drugih republikah takrat študija andragogike še ni bilo. Predavanja obče andragogike smo v Ljubljani začeli leta 1972 na Oddelku za pedagogiko Filozofske fakultete. Leta 1976 je andragogika postala ena od študijskih smeri na oddelku. V študijskem letu 1993/94 pa smo uvedli samostojni enopredmetni študij andragogike. Andragogika je v Sloveniji dobila svoje mesto v nacionalnem raziskovalnem programu in s tem tudi ustrezna finančna sredstva. Študij andragogike se je ponovno preoblikoval v okviru bolonjske reforme visokega šolstva v zadnjih letih.

V prispevku analiziram nastajanje andragogike, razvoj študija andragogike ter izobraževanje in usposabljanje izobraževalcev odraslih v Sloveniji, ko je bila ta še del nekdanje Jugoslavije in po osamosvojitvi. Pri tem se opiram na dostopne zgodovinske vire s področja izobraževanja odraslih v Sloveniji in širše v nekdanji Jugoslaviji ter biografsko metodo. Biografska metoda je sicer lahko razumljena na več načinov, večinoma pa pomeni spoznavanje doživetij na nekem področju, npr. profesionalnem. Vključuje lahko spominske in narativne tehnike zbiranja podatkov (Bornat, 2008; West, Alheit, Siig Andersen in Merrill, 2007; Milharčič Hladnik, 2007). Ugotavljam, da je andragogika v nekdanji Jugoslaviji nastajala predvsem iz potreb prakse; da so se študij andragogike ter izobraževanje in usposabljanje izobraževalcev odraslih v Sloveniji oblikovali izhajajoč iz taistih potreb, saj bi brez posplošitev in odkrivanja temeljnih načel in lastnosti pojavov začela postopoma usihati tudi praksa; ter da so na razvoj andragogike na Slovenskem v obdobju nekdanje Jugoslavije poleg lokalnih (republiških) specifik pomembno vplivali najnovejša

spoznanja o izobraževanju odraslih v svetu, določeni institucionalni modeli (vzpostavila se je mreža delavskih in ljudskih univerz po danskem zgledu ljudskih visokih šol) in tudi (naj)vidnejši akterji (univerzitetni profesorji) s področja izobraževanja odraslih na globalni ravni. Ker je področje izobraževanja odraslih fenotipsko, pa pričakujem, da se bo andragogika pod globalizacijskimi vplivi prilagajala novim družbenim razmeram, ki jih ustvarja današnji čas.

PREHOD IZ KMETIJSKE V INDUSTRIJSKO DRUŽBO IN IZOBRAŽENOST PREBIVALSTVA

Družbo so od začetkov Jugoslavije dalje načrtno spreminjali iz kmetijske v industrijsko, če sledimo opredelitvam po Tofflerju (1970). Simbol takratne ideologije je bil tovarniški kovinarski delavec ob stroju. Kmetijstvo in kmečko prebivalstvo sta imeli nizek družbeni in materialni položaj, politika napredka je gradila na industriji in industrializaciji države. Razvoj je tekel po petletnih načrtih (»petletkah«). Priliv kmečkega prebivalstva v industrijo in selitev iz vasi v mesta (urbanizacija) sta bila nagla, vključevala sta tudi postopke prisilnega zaposlovanja v tovarnah. Ljudje so dobivali na dom odločbe občinskega urada za notranje zadeve, kdo, kdaj in kje naj se javi na delo v tovarni. Kolektivna volja je bila nad osebno. V praksi se je izobraževanje odraslih v raznih oblikah (večerne šole, kulturna društva Svoboda, usposabljanje delavcev v tovarnah) naglo razraščalo in potrebe po nekih splošnih navodilih in ugotovitvah (teoriji), kako doseči čim bolj učinkovito izobraževanje odraslih, so se stopnjevale. Izobraževalce odraslih je bilo treba usposobiti za ustrezno izobraževalno dejavnost.

Število zaposlenih v industriji je naglo naraščalo in s tem tudi število ljudi kmečkega rodu, ki jih je bilo za delovno mesto šele treba pripraviti. Potrebe po izobraževanju odraslih so bile množične in so iz dneva v dan naraščale. Pri nas se je ponovila podobna družbenoekonomska in tehnološka situacija, kot je bila v Severni Ameriki ali Zahodni Evropi konec 19. in v začetku 20. stoletja (pred prvo svetovno vojno in neposredno po njej). Ameriški avtor Lindeman je izhajal prav iz njihovega takratnega naglo rastočega množičnega izobraževanja odraslih (Krajnc, 1978b).

NASTANEK LJUDSKIH IN DELAVSKIH UNIVERZ TER SPOZNAVANJE ANDRAGOŠKE PRAKSE

Izobraževalna društva v novi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev niso bila dobrodošla, ker je vladal strah, da bi ljudi nacionalno prebujala in škodila novi državi. Ljudje so se izseljevali v Ameriko. Svojo potrebo po kulturno-prosvetnem delu in izobraževanju so uresničevali v Buenos Airesu, Clevelandu. Med prvimi zadevami po prihodu v novo domovino so ustanovili kulturno-prosvetna društva. Imenovali so jih po nekdanjih družtvih doma: Danica, Jutro, Zarja, Triglav. V okupirani Primorski je fašistična vlada Italije z enim dekretom zaprla vsa kulturno-izobraževalna društva, njihovo nepremično premoženje in denar na bančnih računih zasegla ter prepovedala slovenski jezik (Krajnc, 1998a).

V obdobju med vojnama je v izobraževanju odraslih vladal boj za obstoj. Zato v tem času niso nastala kaka posebna teoretična ali znanstvena dela s področja izobraževanja odraslih. Beseda »prosveta« ali besedna zveza »ljudska prosveta« sta se pojavili spet na partizanskih mitingih med drugo svetovno vojno kot ena od idej in ciljev osvobodilnega gibanja. Najdemo jo predvsem v besedilih Edvarda Kocbeka in Josipa Vidmarja.

Optimizem po končani vojni je bil poln navdušenja nad prosvetnim delom. Leta 1945 je začel izhajati časopis Prosvetni delavec. Vladala je splošna družbena klima, da naj ljudje, ki imajo znanje, tega posredujejo ljudskim množicam. Po člankih sodeč, so na teh dogodkih nastopali učitelji, zdravniki, umetniki in politiki. Največ je bilo enkratnih predavanj, raznih »proslav«, »mitingov« in »povork« (pohodi ljudi v procesiji skozi mesto, vzklikanje gesel in prepevanje pesmi, prikazi industrijskega dela na prirejenih premičnih odrih na tovornjakih ali vozovih). Članki v Prosvetnem delavcu dokazujejo, da so bile vsebine blizu ljudem, opisujejo same dogodke in z izobraževanjem tesno povezujejo kulturne programe. Beseda »prosveta« se je pogosto pojavljala. Tako se je nadaljevalo do leta 1949. Takratni politični preobrat v državi je pomenil konec tudi za prosvetno delo. Prosvetni delavec je čez noč postal glasilo Zveze sindikatov Jugoslavije. Od takrat dalje je ohranil samo še svoje ime. Besedila so se z naslednjo številko povsem spremenila. Na prvih straneh so bili objavljeni politični govori s kongresov sindikatov, poročila z raznih sestankov in časopis se je povsem spolitiziral. Učitelji pa so ga še naprej dobivali obvezno in brezplačno. Brali so ga le politično zagnani. Pogosto so se med starim papirjem znašli neprebrani izvodi. Še manj so se za spremenjeno publikacijo zanimali preprosti ljudje, saj to ni bil več »njihov« časopis (gl. arhiv Šolskega muzeja v Ljubljani, Prosvetni delavec od 1946 do 1950).

Želja po ponovni ustanovitvi kulturno-izobraževalnih društev se je uredila na državni ravni. S posebnim odlokom so bila ustanovljena kulturna društva Svoboda. Živahna so bila nekaj let in zamrla skupaj s Prosvetnim delavcem. S sistemsko urejeno prakso izobraževanja odraslih konec petdesetih let prejšnjega stoletja so v takratni državi spet nastale možnosti za razvijanje raziskovanja in teorije na tem področju. Konec leta 1958 se je, po danskem zgledu ljudskih visokih šol, z državnim odlokom ustanovila mreža delavskih in ljudskih univerz. Vsaka republika je imela svojo zvezo delavskih in ljudskih univerz. Na začetku je bilo njihovo število zelo veliko, nato je postopoma upadalo. Mreža je bila dobro organizirana in je delovala tudi v manjših krajih. Posvečala se je predvsem družbenopolitičnemu in poklicnemu usposabljanju ter pridobivanju formalne šolske izobrazbe odraslih (Brecej, 2002). Razvejena praksa je omogočala sistematična opazovanja in posplošitve. V šestdesetih letih so začeli objavljati prve knjige o izobraževanju odraslih (Krajnc, 1978b).

Po prvih dveh petletkah industrijskega razvoja so bila politična prizadevanja za sistemsko ureditev izobraževanja odraslih v Jugoslaviji vedno močnejša. Na podlagi sprejetja zakona so se med letoma 1957 in 1959 v vsaki od republik ljudske in delavske univerze povezale v zvezo delavskih univerz. V Sloveniji so se odločili, da bodo imeli samo delavske univerze, saj je bila od vseh republik nekdanje Jugoslavije industrijsko najbolj razvita. Takrat je pri nas delovalo prek 220 delavskih univerz (Krajnc, 1978a, str. 169–171).

V Sloveniji so bila šestdeseta leta prejšnjega stoletja čas ekstenzivnega razvoja industrije in množičnega zaposlovanja, potrebe po poklicni izobrazbi so tako naraščale, da se o kakih drugih potrebah ljudi po znanju sploh ni razmišljalo. Tovarne so najbolj množično zaposlovale delavce in jih priučevale za delo pri stroju. Cenjeni so bili kvalificirani delavci, ki so prevzemali funkcije delovodij in šefov obratov. S srednjo tehnično šolo si takrat lahko postal direktor podjetja. Poklic je zaposlenemu določal položaj v piramidalni strukturi podjetja. Primere navajam, da bi lažje spoznali, kolikšen korak naprej je naredila naša družba. Tovarne in gradbena podjetja so odhajala z avtobusi novačiti delavce v druge republike Jugoslavije, ker je domačih primanjkovalo. V podobni situaciji so bile tudi sosednje države. Rade so sprejemale delavce iz drugih držav (južne Evrope in Turčije), da bi zadovoljile potrebe po delavcih v času ekspanzije industrije. To je bil za zavode za zaposlovanje poseben čas (Krajnc, 1978b, 1998c).

Na odgovorna in vodilna mesta so postavljali zaslužne ljudi iz časa vojne in ideološko, politično neoporečne, čeprav so imeli le osnovno šolo. V pomoč njim so na pobudo Franca Škobrneteta leta 1956 razvili prve dopisne tečaje, kar je nekaj let kasneje preraslo v Dopisno delavsko univerzo. Za večerne šole mnogi niso imeli časa, domovina je bila v obnovi.

Osrednji problem je bilo poklicno usmerjanje ali poklicna orientacija šolarjev. Že osnovnošolcem so svetovali, kateri poklic bi bil za posameznika najbolj primeren. Poklic je pomenil preživetje: zaslužek, socialni položaj in varnost. Po podatkih iz leta 1961 v Sloveniji 40 odstotkov generacije ni dokončalo osemletke. Podoben delež jih je ostal samo z osemletko. Le manjši delež je šel v poklicne in srednje šole in manj kot odstotek v visokošolsko izobraževanje (Krajnc, 1977, 1978b).

Povpraševanje po kvalificiranih delavcih je naraščalo, a pogosto mu nismo mogli zadostiti, čeprav smo imeli na spisku mlade, sposobne in zdrave ljudi, a brez poklica. Kot svetovalka na Zavodu za zaposlovanje Ajdovščina sem se začela spraševati, kaj bi se ti mladi ljudje še lahko naučili, si pridobili poklic, izobrazbo. Vedno bolj sem se vrtela ob misli na izobraževanje odraslih. To se mi je zdel edini možni izhod, edina rešitev za ljudi brez poklica. Okolju, v katerem sem živela, bi se v tistem obdobju zamisel, da naj se odrasli še izobražujejo, zdela dokaj nenavadna in nesprejemljiva, čeprav je izobraževanje pred prvo svetovno vojno imelo močno tradicijo v kulturno-izobraževalnih društvih.

Potrebe po kvalificiranih delavcih so ob razvijajoči se industriji naraščale in so jih čutili tudi drugi. V Ljubljani je o izobraževanju za delo predaval Ivan Bertoncelej. V tovarnah so organizirali priučevanje in usposabljanje delavcev. Kot izhod iz sile so nastale tako imenovane notranje kvalifikacije v podjetjih. V Ljubljani je že več let delovala Dopisna delavska univerza. Občasno so se ob rednih šolah organizirale večerne šole za odrasle. V Ljubljani je nastala Zveza delavskih univerz. Na Zavodu SRS za šolstvo je delovala posebna skupina za izobraževanje odraslih pod vodstvom Jožeta Valentinčiča. Kmalu nato so ustanovili Andragoško društvo Slovenije po zgledu društev v drugih republikah Jugoslavije (Krajnc, 1998c).

Opazovanje andragoške prakse in sodelovanje z andragoškimi ustanovami je postalo moj osrednji interes in žarišče vseh udejstvovanj od takrat naprej, ko sem se še med službovanjem na Zavodu za zaposlovanje v Ajdovščini odločila za področje izobraževanja odraslih. Tesno sem sodelovala z znano direktorico tamkajšnje delavske univerze (ene od treh najboljših v Sloveniji) Miro Novak. Spoznala sem osnovni ritem in izobraževalne vsebine te in drugih delavskih univerz. Na srednji šoli so bili tudi oddelki za odrasle (večerni tečajji). V Novi Gorici sem sodelovala z direktorjem delavske univerze Rajkom Slokarjem. Izobraževanje odraslih je postalo moj hobi in moja služba.

Ko sem kot raziskovalka prišla v novo službo na Inštitut za sociologijo v Ljubljani (1964), sem dobila stik z republiškimi organizacijami: Zvezo delavskih univerz Slovenije, Zavodom za produktivnost dela, Andragoškim društvom Slovenije, Oddelkom za izobraževanje odraslih pri republiškem Zavodu za šolstvo, z republiškim Zavodom za zaposlovanje, Zavodom za zaposlovanje Ljubljana in Oddelkom za izobraževanje pri republiškem odboru Zveze sindikatov Jugoslavije, Združenjem izobraževalnih centrov v industriji.

VPLIVI NA OBLIKOVANJE ŠTUDIJSKEGA PROGRAMA ZA ANDRAGOGIKO NA FILOZOFSKI FAKULTETI V LJUBLJANI

Trendi in prerez prakse so mi postajali vedno bolj jasni. Udeleževala sem se konferenc in posvetov o izobraževanju odraslih, marljivo poslušala, o čem govorijo predavatelji in udeleženci. Vzporedno sem prebirala vse dosegljive tekste o tej temi. Proučila sem koncept funkcionalnega izobraževanja in industrijske pedagogike na Visoki šoli za organizacijo dela v Kranju. Na Reki sem poiskala avtorja industrijske pedagogike Martina Petančiča, prebrala njegove članke in obsežno knjigo Industrijska pedagogika iz leta 1968 (Petančič, 1968). Poiskala sem vire za študij kadrologije v Zagrebu (Miklič, Bertoncej in Kejžar, 1969).

Spoznala sem tudi ljudi z andragoških ustanov v drugih, manjših krajih Slovenije. Postopoma so z raznih koncev prihajala vabila za predavanja in sodelovanje. To je bilo obdobje pridobivanja dragocenih strokovnih izkušenj. Iz mojih letnih poročil o delu izhaja, da sem imela na leto v povprečju 40 do 50 javnih nastopov. Razen referatov na konferencah in predavanj sem občasno nastopala tudi na Radiu Ljubljana. To je bila dobra priprava za poznejše pedagoško delo na Filozofski fakulteti. Spremljanje prakse mi je dalo možnosti, da študijski program za andragogiko prilagodim slovenskim razmeram, izberem iz teorije in znanosti, kar ustreza našim potrebam in razmeram. Tako bi študij najbolj koristil razvoju andragoške prakse. Na sodelovanje s prakso pa v akademskih krogih niso gledali z naklonjenostjo. Ni bilo dovolj prestižno. Zato ga na fakulteti raje nisem poudarjala.

Na oblikovanje novega študija andragogike je pomembno vplivalo tudi spoznavanje študijev o izobraževanju odraslih na drugih univerzah: v Bostonu (Malcolm Knowles), Sao Paulu (Paolo Freire), Pragi (Kamil Škoda), Zagrebu (Mihajlo Ogrizović), Beogradu (Dušan Savićević), Rimu (Filipo De Sanctis), Torontu (Robin Kidd), Tübingenu (Günter Dohmen), Firencah (Paolo Federighi), Utrechtu itd. Nosilci študija so se mi odkrili kot veliki humanisti. Vplivali so na moja teoretična izhodišča, vrednote in oblikovanje novega

študija. Kar sem iskala, ni bila samo študijska vsebina. Glede na razlike v okolju so bile tudi med študijskimi predmeti velike razlike. A cilji študija so bili zelo podobni: usposobiti strokovnjake za izobraževanje odraslih.

Vsa ta nastajajoča praksa izobraževanja odraslih naj bi dobila svoj izraz v raziskovanju stvarnosti in se povezala s teorijo. Brez posplošitev in odkrivanja temeljnih načel in lastnosti pojavov začne praksa postopoma hirati, če se ne revitalizira z raziskovanjem. Zato sem iskala dalje in se povezovala s podobno mislečimi v praksi izobraževanja odraslih in v družbenih vedah. Na Inštitutu za sociologijo v Ljubljani sem se leta 1967 kot raziskovalka, koordinatorica za Slovenijo, pridružila mednarodni študiji *Izobraževanje odraslih, socialna mobilnost in družbena participacija*. Raziskavo je koordinirala Univerza Hamilton iz Kanade, sodelovale pa so še univerze iz ZDA (Univerza v Oregonu), Poljske (Univerza v Varšavi), Nizozemske (Univerza v Utrechtu) in Karlova univerza v Pragi. S posebnim vprašalnikom sem v okviru te raziskave posebej zbrala empirične podatke za doktorat. Del besedila doktorata sem objavila v Kanadi, na Univerzi v Torontu (Krajnc, 1973), in v knjigi *Izobraževanje – naša družbena vrednota pri Delavski enotnosti v Ljubljani* (Krajnc, 1977).

Leta 1969 sem se na povabilo predstojnika Oddelka za pedagogiko Vlada Schmidta kot asistentka zaposlila na Filozofski fakulteti. Menil je, da se izobraževalne vede glede na razvoj morajo razširiti s tem, da dodajo v program še »adultno pedagogiko«. Predstojnik mi je dal svobodo ustvarjanja in iskanja. Predmet se je najprej imenoval *Teorija izobraževanja odraslih*, nato pa *andragogika*, ker je bilo tako tudi na Univerzi v Zagrebu (profesor Mihajlo Ogrizović, 1956) in Univerzi v Beogradu (profesor Dušan Savićević in profesor Bora Samolovčev, 1961). Povezala sem se z vsemi vidnimi ustvarjalci domače prakse in prek mednarodne raziskave z avtorji v tujini. Odpiral se nam je zelo širok prostor delovanja. Strnjen intenzivni program krajše specializacije za izobraževanje odraslih pri Združenih narodih v Ženevi leta 1970 je odprl nove vidike učenja glede na lokalni in nacionalni razvoj. Izobraževanja odraslih ni bilo več mogoče gledati zgolj z ozkega vidika dela in v funkciji dela, ampak vseh potreb neke družbene skupnosti in posameznika. Kulturna tradicija in razvojni načrti določene družbe neposredno vplivajo na izobraževanje odraslih.

Kanadska štipendija za podoktorski študij v študijskem letu 1971/72 na Ontarijskem inštitutu za raziskovanje izobraževanja (OISE) mi je omogočila neposredna srečanja z vidnimi raziskovalci in teoretiki področja. Moj mentor na podoktorskem študiju je bil profesor Robin Kidd, predstojnik Oddelka za izobraževanje odraslih omenjenega inštituta. Med profesorji sta bila tudi Alen Thomas in Allen Tough (glavni raziskovalec učnih projektov in avtor novih metodoloških pristopov) in drugi. Sodelovala sem tudi z Malcolmom Knowelsom. Prav takrat je v angleškem prevodu izšlo znamenito delo Paula Freira *Pedagogika zatiranih* (Freire, 1970). Osebno srečanje z njim je močno vplivalo na moja razmišljanja in teoretični koncept pri pripravi predmeta in nato študijskega programa za andragogiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Med mojim podoktorskim študijem v Torontu je Robin Kidd organiziral svetovno konferenco v Ottawi (1972). Na njej so se zbrali raziskovalci, praktiki in teoretiki izobraževanja

odraslih z vsega sveta. Ustanovili smo Mednarodni svet za izobraževanje odraslih (*International Council for Adult Education – ICAE*) s sedežem v Torontu. Kot svetovna organizacija je kmalu po nastanku dobila poseben svetovalni status pri UNESCO. Več mandatov sem bila članica upravnega odbora in strokovne povezave so se razširile po vsem svetu. Prek sodelovanja v ICAE sem dobila boljši pregled nad študijem izobraževanja odraslih in prakso v Latinski Ameriki, Avstraliji, Aziji in Afriki. Od prve raziskave dalje smo redno sodelovali v raznih mednarodnih študijah. To nam je dalo podlago za razvoj komparativne andragogike tudi pri nas. Naše raziskovalno delo se je od leta 1976 do 1988 povezovalo z mednarodnim timom pri UNESCOVEM projektu Sistemi izobraževanja odraslih v Evropi (*The Systems of Adult Education in Europe*) pod vodstvom Karlove univerze v Pragi in raziskovalnega vodje Premysla Majdla. V vsaki državi so raziskovalci pripravili posebno študijo sistema izobraževanja odraslih in jo objavili v posebni UNESCOVI publikaciji.

Na Oddelku za pedagogiko smo najprej uvedli predmeta občja andragogika in andragoška didaktika. Ko se je leta 1976 študij pedagogike po drugem letniku razdelil na tri smeri, šolska pedagogika, domska vzgoja in andragogika, smo dodali še nov predmet: komparativna andragogika.

V samostojni Sloveniji smo na Centru za razvoj univerze zasnovali sedem evropskih TEMPUSOVIIH projektov EU. Eden prvih TEMPUSOVIIH projektov EU je bil Obnova študija andragogike v Sloveniji (1992–1994). Na Univerzi v Ljubljani je koordinacija potekala v okviru Katedre za andragogiko na Oddelku za pedagogiko (Ana Krajnc), partnerske univerze pa so bile: Univerza v Surreyju (Peter Jarvis), Univerza v Utrechtu (Peter Hage), Univerza v Bambergu (Jost Reischman) in St. Patrick College (Liam Carey). Ob sodelovanju z več oddelki smo dopolnili naš študijski program na Filozofski fakulteti. Iz držav partneric v projektu smo dobili tudi gostujoče profesorje. Predavanja, diskusije in strokovne knjige profesorjev z drugih univerz, ki so jih študenti imeli priložnost tudi osebno spoznati v Ljubljani, so neposredno vplivali na spremembe in dopolnitve študijskega programa. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani je nastal študijski program enopredmetne andragogike in diplomant je dobil naziv diplomirani andragog.

ZNANSTVENE RAZISKAVE IN ŠTUDIJE V ANDRAGOGIKI PRED OSAMOSVOJITVIJO IN PO NJEJ

Raziskovanje s področja andragogike se je začelo na sociološkem inštitutu v okviru mednarodnega projekta Izobraževanje odraslih in družbena participacija (1967–1972), ob kadrovske spremembi pa se je preneslo na Oddelek za pedagogiko Filozofske fakultete v Ljubljani. S tem ko se je andragogika uvrstila med študijske predmete, se je žarišče andragoških raziskav še utrdilo.

Katedra za andragogiko je imela od srede sedemdesetih let prejšnjega stoletja pri ministrstvu za znanost financiran poseben raziskovalni program. Občasno so se pridružili še raziskovalci iz sociologije in psihologije. Na katedri je potekala raziskava o sistemu izobraževanja odraslih za vso takratno državo. Nadaljevalo se je z raziskavami o motivaciji

odraslih za izobraževanje, disleksiji odraslih in učnih strategijah, potrebah starejših po znanju, modelih uresničevanja vseživljenjskega izobraževanja, izkustvenem učenju itd. Dodatno so nekatere analize pripravili na Zvezi delavskih univerz, pri Andragoškem društvu Slovenije in Zvezi izobraževalnih centrov. V osemdesetih letih je andragoška raziskava potekala tudi na Pedagoškem inštitutu (Jelenc, 1989).

Sodelovanje Katedre za andragogiko v UNESCOVEM timu za komparativno andragogiko pri prej omenjeni desetletje trajajoči raziskavi (1976–86) je dalo velik raziskovalno znanstveni prispevek. Katedri se je pridružil Ilija Mrmak in razširil raziskovanje na metodiko družbenopolitičnega izobraževanja in industrijske andragogike. Sledile so raziskave o poklicnem izobraževanju odraslih ter raziskave s področij komparativne andragogike, andragoške didaktike, zgodovine izobraževanja odraslih, izobraževalnega svetovanja, sociokulturne animacije, izobraževanja starejših in družinske andragogike.

Nosilci raziskav o izobraževanju starejših so postali vodilni strokovnjaki mreže 51 univerz za tretje življenjsko obdobje v 51 krajih Slovenije, združeni v mreži Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje. Slovenija je po podatkih Eurostata glede na organiziranost in kakovostne koncepte ter množičnost v izobraževanju starejših prva v EU (Krajnc, 2015, 2016). Na Fakulteti za družbene vede je bila v okviru projekta Starejši ljudje v družbi sprememb posebna pozornost namenjena izobraževanju in učenju starejših (Kump in Jelenc Krašovec, 2010). Posebno mesto imajo domače raziskave in mednarodno sodelovanje pri razvoju izobraževanja starejših. Univerza v Ulmu (Karmen Stadelhofer), središče Učenje v poznejšem življenju (*Learning in Later Life* – LILL) in istoimenska revija ter strokovne konference podpirajo razvoj novega področja izobraževanja starejših kot nujne podlage za dejavno starost.

Evropska raziskava Euro Delphi (1993–1996) (gl. Leirman, 1996) je uvedla novo raziskovalno metodologijo (metodo delphi) ter poglobila raziskovanje o družbeni funkciji izobraževanja odraslih in prognoze razvoja andragoške prakse v sodobnih evropskih razmerah. V raziskavi Euro Delphi so sodelovali raziskovalci iz vseh takratnih 12 članic EU ter Češka, Estonija in Slovenija kot nekdanje socialistične države. Pomembna ugotovitev raziskave je bila, da trendi sodobnega razvoja v izobraževanju odraslih ne poznajo nacionalnih meja in so splošni. Konfiguracija empiričnih podatkov je bila podobna tako pri nekdanjih socialističnih državah kot pri članicah EU. Raziskovalci so odkrivali cilje in pomen izobraževanja odraslih na družbeni in individualni ravni ter trende razvoja. Ugotovili so, da pridobivanje poklicnih znanj ni več v ospredju izobraževanja odraslih. Večji poudarek je na znanju za obvladanje družine in doma, računalniških znanjih, znanju za sodelovanje v kulturi in osebnostno rast, znanju za ohranjanje zdravja in varnost, znanju za aktivno državljanstvo in pridobivanje družbene moči, iskanje smisla življenja, znanju o medosebnih odnosih in naučiti učiti se. Podobne rezultate so pokazale tudi nekatere druge sočasne raziskave zunaj Evrope (Krajnc, 1998b). Pod vplivom sprememb v informacijski družbi so se cilji izobraževanja odraslih bistveno spremenili.

Po osamosvojitvi Slovenije je bil ustanovljen Andragoški center Slovenije (1992), raziskovalno-razvojna organizacija, za katero smo se pri državni upravi bojevali že nekaj

desetletij in končno uspeli. Andragoški center Slovenije je uvajal nove modele izobraževanja odraslih. Z raziskavami so spremljali novorazvijajočo se andragoško prakso. Sledile so raziskave o študijskih krožkih, borzah znanja, programih za usposabljanje mladih (PUM), programih za odpravljanje funkcionalne nepismenosti (Programi za življenjsko uspešnost ali UŽU), izobraževanju odraslih v srednje- in vzhodnoevropskih državah, motivaciji za izobraževanje, mreži andragoških ustanov, poklicnem izobraževanju odraslih ter kakovosti in evalvaciji izobraževanja odraslih. Danes se Andragoškemu centru žal oporeka raziskovalna funkcija, čeprav si težko predstavljamo, kako kakovostno bo razvojno delo in koliko časa bo še potekalo, če ne bodo sproti imeli možnosti za raziskovanje dejanske stvarnosti v andragoški praksi (Jelenc, 2016).

STROKOVNA LITERATURA IN PRVA SLOVENSKA REVIIJA ZA IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH ANDRAGOŠKA SPOZNANJA

Najstarejšo tradicijo prosvetnega dela je mogoče pri nas zaslediti v priročnikih prosvetitelja Matije Vertovca (1784–1851) in njegovih sodobnikov, to so bili priročniki za izobraževanje prebivalstva in članki v tedanjem časopisju. V njih odkrivamo značilnosti izobraževanja odraslih kot prosvetnega dela v prvi polovici 19. stoletja. Pomembno prosvetno vlogo so takrat opravljale tudi Mohorjeva družba, Slovenske novice, Rokodelske novice (gradivo simpozija o Matiji Vertovcu, 1984; Krajnc in Findeisen, 1995).

Prvi slovenski deli, ki ju štejemo za teoretično izhodišče domače andragogike, sta Ozvaldova Kulturna pedagogika in delo Franja Žgeča Vzgoja ljudskih množic. Obe poudarjata osebnostno rast in razvoj odraslih, izobraževanje odraslih postavljata širše, tako da služi življenju, osebni sreči in napredku (Žgeč, 1923; Ozvald, 1927). Oba sta opazila, kako se je predmet pedagogike kot znanosti z razvojem industrije ter hitrim razraščanjem poklicnega in strokovnega srednjega šolstva na prelomu iz 19. v 20. stoletje vedno bolj ožil na proučevanje pouka in šolskega sistema. Širši vzgojno-izobraževalni programi za odrasle, kulturno-prosvetno delo, kulturno-prosvetna društva so zbledeli in ostali ob strani, ker se je spričo naglega razvoja industrije pedagogika bolj osredotočila na hitro rastoči sistem poklicnega šolstva. Oba utemeljmeta širše cilje znanosti o vzgoji in izobraževanju in potrebo po osebnostnem razvoju ljudi. Od tod tudi ime »kulturna pedagogika«. Ozvald, takrat profesor pedagogike na Filozofski fakulteti v Ljubljani in predstojnik Katedre za pedagogiko, je bralca že v uvodu opozoril, da če išče v njegovi knjigi recepte, je bolje, da jo že na začetku odloži, saj jih v njej ne bo dobil. Če išče teorijo in globlji vpogled v človekov razvoj, pa naj nadaljuje (Ozvald, 1927, str. 4). Franjo Žgeč (1923) je »vzgojo širokih ljudskih množic« povezal s podeželskim življenjem: kakovostjo družinskega življenja, vzgojo otrok in napredovanjem kraja. Preveč je bilo zaostalih podeželskih okolij, ki niso dosegala ravni poklicne izobrazbe v mestih. Menil je, da ima premalo ljudi možnost za razvoj in primerno izobrazbo. To jim je zato treba omogočiti tudi pozneje. Zanašal se je na ugodne učinke kulturno-prosvetnega dela med prebivalstvom. Prva svetovna vojna je prekinila tradicijo kulturno-prosvetnih društev po vaseh.

Od šestdesetih let prejšnjega stoletja naprej količina andragoške literature o izobraževanju odraslih narašča tudi v drugih republikah skupne države. V Zagrebu je izhajala skupna revija *Andragogija*. Posamezne razprave, članki, zborniki prikazujejo najpomembnejše oblike in programe za odrasle. Cilji izobraževanja odraslih so se spremenili. Pokazalo se je, da je z industrializacijo izobraževanje odraslih pri nas postalo ožje, namenjeno je bilo predvsem delu, zaposlitvi in je bilo osredotočeno na usposabljanje delavcev za opravila ob stroju. Avtorji Ivan Bertonec, Jože Valentinčič in Ivan Kežar objavljajo članke o prerezu stanja in uspešnih primerih učenja odraslih (Miklič, Bertonec in Kežar, 1969; Bertonec, 1963). Velik vpliv je imela knjiga Dragomirja Filipovića *Permanentno obrazovanje* (Filipović, 1971). Bil je zaslužen za to, da je takratni izvršni svet Jugoslavije v Beogradu (med prvimi državami) sprejel memorandum o vseživljenjskem izobraževanju, čeprav se v praksi memorandum ni uresničeval. Ogrizović je sredi šestdesetih let izdal prvi dve za andragoško teorijo temeljni knjigi: *Problemi andragogije* (Ogrizović, 1966b) in *Metode obrazovanja odraslih* (Ogrizović, 1966a). Istega leta je v Sarajevu skupina avtorjev izdala obsežno delo *Osnovi andragogije* (gl. Bogdanović, 1966). Pomembna dela so nato objavili tudi kolegi z Univerze v Beogradu (npr. Savičević, 1965, 1984; Samolovčev in Muratbegović, 1979). Kmalu potem, ko je bila andragogika uvedena kot študijski predmet v programu pedagogike, to je bilo v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, je v Sloveniji izšlo več učbenikov za študij andragogike (Krajnc, 1976, 1977, 1978a, 1978b, 1982; Valentinčič, 1973). Naštela sem le nekaj izhodiščne literature. Pozneje se je količina strokovne literature v andragogiki povečevala in avtorji so se posvečali že bolj posebnim strokovnim temam, kar so omogočale predvsem nove raziskave. Morda pa so nas podatki o prvih knjigah prepričali, da andragogika ni več tako mlada veda, kot nekateri radi poudarjajo (Ogrizović, 1966a, 1966b; Bogdanović, 1966). Ko sem dela domačih avtorjev zatem primerjala z deli tujih piscev, sem ugotovila, da so prva in druga odsev spremljajoče stvarnosti v praksi. V Sloveniji sta temeljno andragoško literaturo v sedemdesetih letih izdajali založba *Delavska enotnost* (gl. Krajnc, 1977, 1978a, 1982; Schmidt, 1988) in *Dopisna delavska univerza* (gl. Krajnc, 1976). Andragogiko smo gradili na temeljih *Zgodovine šolstva in pedagogike na Slovenskem* V. Schmidta (1988) in neprecenljive metodologije znanstvenega raziskovanja, ki nam jo je dal na pot za lastno kariero. Zveza izobraževalnih centrov v podjetjih je med letoma 1975 in 1990 izdajala manjše glasilo *Novice*. Po osamosvojitvi Slovenije je zveza ugasnila, izdajanje *Novic* pa je nadaljeval novoustanovljeni *Andragoški center Slovenije* (ACS).

Domača dela so obravnavala izobraževanje odraslih v funkciji industrijskega dela in produktivnosti. Tuji avtorji, npr. Malcolm Knowles (1980), Paulo Freire (1970), Filippo De Sanctis (1978), Colin Titmus (1989), Peter Jarvis (1985), Günter Dohmen (1996), Kamilo Škoda (1995), Robin Kidd (1978), Alan Thomas in drugi, pa so perspektive izobraževanja odraslih zastavili mnogo širše, v funkciji družbenega in kulturnega razvoja, ter poudarjali še druge funkcije učenja, saj so že izhajali iz teorije vseživljenjskega izobraževanja Paula Lengranda, sprejete na UNESCOVI konferenci o izobraževanju odraslih 1960 v Montrealu. Literaturo Paula Lengranda (1970), očeta povojne konceptualizacije permanentnega ali vseživljenjskega izobraževanja, je v več jezikih razširjal UNESCO.

Bralec je pri tujih avtorjih zaslužil iskanje neke nove stvarnosti. Pojavljale so se novosti v povezavah izobraževanja odraslih s kulturnimi ustanovami (vloga knjižnic v izobraževanju odraslih, muzejska andragogika, družinska andragogika, gledališče kot izobraževalna metoda), športom (športna andragogika), izobraževanjem v društvih (izobraževalni tabori, poletne šole), samoorganiziranimi skupnostmi in priložnostnimi druženji (izobraževalni turizem).

Pomemben teoretični prispevek in metodološko novo pot raziskovanja v andragogiki je pomenilo delo Allena Tougha (1971) *Učni projekti odraslih*. Naraščanje pomena neformalnega izobraževanja za vseživljenjsko izobraževanje in razvijanje kompetence »biti sposoben se samostojno učiti« sta zahtevali novo raziskovalno metodologijo. Če hočemo raziskovati dejansko učenje odraslih, mora biti osnovna enota opazovanja oseba. Drug pomemben vpliv sta imeli knjigi Robina Kidda (1973) *Izobraževanje za obstajanje, postajanje in pripadanje* in *Kako se odrasli učijo* (Kidd, 1978). Pomembno sta razširili in posodobili ugotovitve o motivaciji odraslih za izobraževanje in načinih pridobivanja znanja. Ker je izobraževanje odraslih soodvisno od družbenega razvoja, moramo tega v andragoških študijah dobro poznati. Družbeni in tehnološki razvoj, nastajajoče spremembe in prihodnost smo študirali v delih Tofflerja *Šok prihodnosti*, *Prehod moči*, *Tretji val* in njegovih drugih delih (Toffler, 1970, 1980, 1990). Spoznavali smo nastajajočo poidustrijsko družbo. Danes ji pravimo družba znanja, informacijska družba, družba sprememb, družba tveganja.

Inštitut za mednarodno sodelovanje ljudskih visokih šol Nemčije v Bonnu je sprožil iniciativo, da bi v državah, ki so doživele velike politične in ekonomske spremembe, ustanovili nacionalne revije za izobraževanje odraslih. Pomembno dopolnilo k strokovnim knjigam so vedno znanstvene in strokovne revije, ki sproti objavljajo članke in razširjajo nova znanja med strokovnjaki svojega področja. V projektu EU za razvoj nacionalnih revij za izobraževanje odraslih v Srednji in Vzhodni Evropi, koordiniralo ga je finsko združenje za izobraževanje odraslih iz Helsinkov pod vodstvom Tima Toivianena (1994–1996), smo tudi v Sloveniji začeli izdajati prvo slovensko strokovno in znanstveno revijo za izobraževanje odraslih *Andragoška spoznanja*. Revija izhaja od leta 1995. Pretok strokovnega znanja je s tem dobil nove možnosti. Revija prinaša znanstvene novosti in odmeve iz uspešne prakse, spremlja pomembnejše strokovne dogodke in obletnice, delno služi kot študijska literatura pri študiju andragogike na univerzah v Ljubljani, Mariboru in Kopru, namenjena pa je tudi praktikom. Najpogostejši naročniki so strokovnjaki v andragoški praksi in ustanove, ki se kakorkoli ukvarjajo z vzgojo in izobraževanjem odraslih. Širok krog avtorjev in bralcev ji danes daje vitalno vlogo v razvoju izobraževanja odraslih pri nas.

KRONOLOŠKI RAZVOJ ŠTUDIJA ANDRAGOGIKE V SLOVENIJI

Predavati sem začela v študijskem letu 1972/73, takoj po vrnitvi s podoktorskega študija na Univerzi v Torontu. Ob spoznavanju domače in tuje prakse ter strokovne literature

sem zagledala dve podobi izobraževanja odraslih: domačo v deželi v razvoju (takratni Jugoslaviji) in tujo v razvitih državah; te so že takrat odkrивale zakonitosti poindustrijske ali informacijske družbe. Študijski program naj bi prinesel čim več novega, omogočil naj bi, da se andragoška praksa razvije do te mere, da usposablja odrasle za sedanjost in prihodnost. Sledil naj bi raziskavam o izobraževanju odraslih v razvitejšem svetu in hkrati naj bi ustrezal domačim razmeram, bil vraščen vanje in prinašal nova andragoška znanja, uporabljiva v praksi. Izhajala sem iz teoretične in znanstvene tradicije pedagogike v Sloveniji in jo upoštevala. Študenti prvega in drugega letnika so poslušali občo andragogiko, v drugem in tretjem letniku pa andragoško didaktiko. Razen slovenske literature so uporabljali še knjige v srbohrvaščini, nemščini in angleščini, saj smo bili v stalnih stikih z univerzama v Zagrebu in Beogradu ter tudi s tujimi univerzami in fakultetami: Univerzo v Tübingenu (Günter Dohmen), Fakulteto za izobraževalne vede v Londonu (Colin Titmus), Fakulteto za andragogiko v Montrealu (J. Blonden) in Oddelkom za andragogiko Filozofske fakultete Karlove univerze v Pragi (Kamilo Škoda).

Razvoj izobraževalnih ved je napredoval. Leta 1976 je v strokovnih krogih nastala pobuda, da bi se na Oddelku za pedagogiko uvedli še nekateri novi predmeti. Odločili smo se, da bomo študij pedagogike razdelili v več smeri. S takratnim uvajanjem domske pedagogike bi bil namreč enoten študij z vsemi novimi predmeti (šolskim svetovalnim delom, domsko pedagogiko, industrijsko andragogiko, metodiko družbenopolitičnega izobraževanja, svetovanjem za osebnostni razvoj) odločno preobsežen. Zato se je študij pedagogike s študijskim letom 1976/77 razdelil v tri študijske smeri: šolska pedagogika, domska pedagogika in andragogika. Predvidena je bila še četrta smer: predšolska pedagogika, a ni nikoli zaživela. Diploma je ostala enotna z oznako izbrane smeri študenta v oklepaju. Andragogika se je razdelila na nekaj kateder, uvedeni so bili novi predmeti: komparativna andragogika, andragoško svetovalno delo, industrijska andragogika. Vse tri smeri so delovale na enotnem Oddelku za pedagogiko do srede osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je domska pedagogika »preselila« na Pedagoško fakulteto Univerze v Ljubljani in je tam postala samostojen študij: socialna pedagogika.

Andragoška smer in smer šolske pedagogike sta ostali naslednjih 15 let, čeprav so bili v drugi polovici osemdesetih let pritiski za skolarizacijo izobraževanja odraslih vse večji. Kot sem napisala prej, je novi program za samostojni študij andragogike nastal v sodelovanju z drugimi univerzami (Surrey, Bamberg, Utrecht) v okviru projekta TEMPUS in je šel skozi vse potrebne postopke na ministrstvu za šolstvo in šport ter pri fakultetnih in univerzitetnih organih. Spomladi 1993 ga je potrdil tudi svet Univerze v Ljubljani. Jeseni v študijskem letu 1993/94 se je vpisala prva skupina študentov andragogike kot samostojnega enopredmetnega študija. Sočasno je bil sprejet tudi program enopredmetnega samostojnega študija pedagogike. Na oddelku smo torej pridobili dva samostojna enopredmetna študija: andragogika in pedagogika. Po uvedbi dveh smeri samostojnega študija se je leta 1995 dotedanji Oddelek za pedagogiko tudi uradno preimenoval v Oddelek za pedagogiko in andragogiko. Ker so formalni postopki še tekli in da bi bil naš začetek študija samostojne andragogike čim bolj kakovosten, so v okviru projekta TEMPUS prvo

študijsko leto 1993/94 kot gostujoči profesorji predavali koordinatorji partnerskih univerz v projektu: Peter Jarvis, Liam Carey, Jost Reischmann in Colin Titmus. S tem smo v izvajanje študija pritegnili za teorijo o izobraževanju odraslih najbolj znane znanstvenike in profesorje v Evropi.

Leta 1998 je fakulteta iz mena nepojasnjenih razlogov in neznanih vplivov odpravila naziv »diplomirani andragog«, ne da bi se sploh posvetovala z menoj, ki sem bila tedaj predstojnica Oddelka za pedagogiko in andragogiko. Brez ustreznega naziva so se diplomantom delno skrčile možnosti zaposlovanja. Najbolj negativno je ukrep vplival na zaposlovanje diplomantov v gospodarstvu, čeprav so potrebe po strokovnem izobraževanju zaposlenih naglo naraščale. Odklonilni so bili do zaposlovanja »pedagoga« v podjetjih.

Andragogika se je poleg Univerze v Ljubljani širila še na druge javne in zasebne univerze v Sloveniji: Univerzo v Mariboru, Univerzo na Primorskem, Univerzo v Novi Gorici, Univerzo v Novem mestu in nekatere visoke šole. Na druge univerze v Slovenji se je andragogika razširila predvsem v okviru pedagoško-andragoškega izobraževanja (PAI) za bodoče učitelje srednjih šol in predmetnega pouka v osnovnih šolah. Strokovnjaki, diplomanti nepedagoškega študija na drugih fakultetah, si s tem študijskim modelom pridobijo licenco učitelja. Po zakonu iz leta 1981 je v Sloveniji andragogika eden od štirih temeljnih predmetov PAI (poleg pedagogike, didaktike in specialne didaktike). Opisani študijski model traja dva semestra. V letih 2007–2008 je bil ta model vsebinsko prenovljen, dodani so mu bili še nekateri izbirni predmeti (retorika, socialne veščine) in opazovalna praksa.

SODOBNI ČLOVEK, SODOBNA DRUŽBA IN ANDRAGOGIKA

Globalizacija in vpliv nove tehnologije se v izobraževanju in učenju kažeta na poseben način. Dinamično in prožno izobraževanje odraslih se jima laže prilagaja od tradicionalnega in državno zgrajenega šolskega sistema. Zato podpiramo spoznanje Z. Medveša (2018), da bo za šolo napredek, če se bo želela zgledovati po izobraževanju odraslih.

Živimo v času velikih sprememb, nastajanja nove civilizacije in isihanja stare, živimo v zanimivih časih. Mediji usmerjajo pozornost ljudi predvsem na propadajoče sisteme ter vzbujajo v ljudeh množičen in zelo nevaren strah ter splošen negativizem, s katerim se hranijo populistični voditelji, »nesposobna kričala«, da bi peljala ljudi k novim ciljem in novi prihodnosti. Vidno se je temu uprl švedski znanstvenik Hans Rosling z zahtevo, naj ljudje gledajo in upoštevajo dejstva o toliko pozitivnih stvareh danes in boljšem življenju in naj ne verjamejo praznim besedam prestrašenih. Dejstva dokazujejo velik napredek k bolj humani prihodnosti. Človekovo fizično delo in suženjstvo mehničnega pomnjenja nadomeščajo roboti, umetna inteligenca. Končno imajo s pomočjo sodobne tehnologije ljudje možnost, da svojo vrednost gradijo na najbolj plemenitih procesih svoje biti: ustvarjalnosti in samoiniciativnosti, empatiji in čustvih. Tu je človek nenadomestljiv. Andragogika je pred velikimi novimi izzivi, kako zagotoviti osebni razvoj ljudi. Razvita osebnost s svojimi lastnostmi ne zastari kot znanje, izraža se in deluje na vseh človekovih področjih: pri delu, v družini, v politiki, kulturi, izobraževanju in druženju z ljudmi.

Končno je znanost priznala, da se človek razvija, uči vse življenje in da je vsak človek lahko ustvarjalen in samoiniciativen, če ga v razvoju prej ne zamorimo. To povzroča velike spremembe v osnovnih paradigmah andragoške teorije in je velik izziv za spreminjanje andragoške prakse (Rosling, 2018).

Današnje delo in življenje potrebuje človekovo dušo, čustva, razvito osebnost. Potrebe so tolikšne, da jih andragoške ustanove ne pokrijejo. Beg ljudi na razne konce, da bi se osebnostno razvili, je nujen (Krajnc, 2001, 2007), ob tem pa cveti zaslužkarstvo šarlatanov, ki obljublja osebni razvoj v nekaj dneh. Profesionalno obvladanje opisane kompleksa potreb po učenju za osebni razvoj in pridobivanju temeljnih kompetenc (sposobnost komuniciranja, sposobnost odločanja, sposobnost samostojnega učenja in sposobnost obvladovanja medosebnih odnosov) po ugotovitvah OECD v zadnjih dveh letih v Sloveniji še močno zaostaja. Andragogika se usmerja v dvig razvitosti prebivalstva, intelektualna elita družbe danes ne zadošča več. Velika naloga tako za andragoško teorijo kot tudi prakso in politiko. Uspejo posamični programi, internetno dostopna znanja, umetniška dela, manjka pa osebna interakcija ljudi z mentorjem, iz oči v oči. Človek se razvija ob človeku. Tudi odrasli potrebujemo meje, da rastemo, se razvijamo, meje nam v komunikaciji postavlja drug človek. Zato v samoti vsak človek propada do bolezenskega stanja.

Andragogika se bo na opisane potrebe po osebni rasti ljudi lahko odzivala z načrtno in bolj množično sociokulturno animacijo, individualnim mentorstvom in mentorstvom s krmiljenjem (*coaching*). Za odpravljanje strahu pred računalniki na univerzah za tretje življenjsko obdobje prvič uporabljamo »patronažno mentorstvo«, ko mentor pride na dom učenca. V domačem okolju je manj napetosti in obramb, vplivi mentorja so sprejeti z večjim zaupanjem in brez stresa. Tudi tak način izobraževanja je danes potreben, da premaga ovire, strah pred učenjem in osebno podcenjevanje (Krajnc, 2003, 2015, 2016a).

Šolanje in izobraževanje se spreminjata. Jeremi Rifkin, mednarodno poznani strokovnjak, avtor znamenite knjige Konec dela (*The End of Work*), v svoji zadnji knjigi govori o »učeh se skupnostih« (*learning communities*). Kot nove oblike učenja somišljenikov se skupnost povezuje s pomočjo nove tehnologije in po isti poti si zagotavlja tudi nova potrebna znanja. Učeha se skupnost lahko povezuje ljudi vseh starosti in z vsega sveta. Na primer specialisti za gradnjo dolgih betonskih konstrukcij z vsega sveta se povežejo in skupaj bolj učinkovito iščejo potrebna znanja za zanesljive konstrukcije in razpoložljive materiale, da s skupnim znanjem rešujejo nove izzive. To ni razred v šoli niti tečaj za odrasle: v skupnosti vsi vodijo izobraževanje, prispevajo in pridobivajo nova znanja. Obstoječe učeh se skupnosti številčno hitro rastejo, so lahko specializirane po znanju ali pa bolj splošne narave. Velika novost je tudi to, da ni nihče več lastnik znanja in znanje postane brezplačno. Se nam zdi to utopija? Da, to je utopija glede na prisilno delo učiteljev in dosedanje mogočno vedenje »lastnikov znanja« z drago prodajanim znanjem, a utopija, ki jo že živimo. Učitelj v novih razmerah postane vzgojitelj, animator, mentor, psiholog in ni več nekdo, ki ponavlja lekcije učnega načrta, kar je učitelja razvrednotilo in degradiralo. »Učenci danes lahko s pomočjo interneta in podobnih omrežij vemo več od učiteljev,« pravi 12-letni šolar na internetu, ko uvaja sošolce v kodiranje in uporabo 3D-tiskalnikov.

V novi družbi dobi učitelj eno najuglednejših vlog, če k učencu pristopi osebno in z njim razvije odnos medsebojnega zaupanja in bližine ter s tem pospešuje osebni razvoj učenca (Rifkin, 1995, 2014, str. 135–147).

Ljudi je strah prihodnosti, sprašujejo se, kaj bodo delali, če bodo večino dela prevzeli roboti. Znanstveniki so nam že odgovorili: eno najboljše in najpomembnejših del v prihodnje bo za človeka in ljudi nasploh učenje ter nenehen osebni razvoj ustvarjalnosti in samoiniciativnosti. Učenje za doseganje ciljev, osebnih in družbenih. To je pot in čas, ko znanje postane brezplačno, dostopno vsem ljudem. Za 21. stoletje velja temeljno načelo: odprt dostop do izobraževanja za vse. V družbi znanja ali informacijski družbi je znanje kot kisik za dihanje, potrebno vsem, da preživijo (obstajajo), postajajo in pripadajo. Čas zahteva izdelano osebno identifikacijo: kdo sem, kaj so moje sanje, moji cilji za življenje, da jih uresničujem. In še enkrat: današnje delo zahteva čustva.

Vpogled v sedanost in prihodnost nam ponuja tudi znani francoski mislec in družboslovec Michael Serres v eni svoji zadnjih knjig Palčica (v slovenskem prevodu). »Ne da bi se zavedali, se je v tem kratkem obdobju, ki nas ločuje od sedemdesetih let prejšnjega stoletja, rodil človek nove vrste.« Serres ga s simpatijo poimenuje Palček in Palčica, ker s svetom komunicirata s svojima palcema. Navdušen nad novim človekom, odkriva njegove nove lastnosti. »Ta otroka torej živita v virtualnem svetu. Kognitivne znanosti kažejo, da uporaba interneta, branje ali pisanje SMS-ov ter brskanje po Wikipediji ali Facebooku ne stimulirajo istih nevronov niti istih predelov možganske skorje kot uporaba knjige, šolske table in zvezka. Operirata lahko z več informacijami hkrati. Njun način spoznavanja, dojemanja in sinteze ni tak kot pri nas, njunih prednikih. Nimata več enake glave. Preko mobilnega telefona dostopata do vseh ljudi, preko GPS-a do vseh krajev, preko interneta do vsega vedenja.« In v te razmere naj se umestijo andragogika, učitelj, mentor, animator (Serres, 2018, str. 14–16).

Teorije in znanstvena odkritja niso večni, veljajo toliko časa, dokler se ne pojavi novo odkritje ali pa se stvarnost spremeni in se pojavijo nove paradigme. V izobraževanju odraslih smo prešli od poudarjanja znanja k osebnostnemu razvoju, od izobraževanja k osebno-stnemu razvoju (vzgoji), od formalnega in skupinskega izobraževanja k individualnemu in pretežno neformalnemu, od sposobnosti k motivaciji, od inteligence k čustvom. Velikim spremembam v stroki se ne moremo izogniti. Čakajo nas neslutene spremembe teoretičnih paradigem in najširše andragoške prakse, za kar potrebujemo interdisciplinarno povezovanje z drugimi strokami ter dovolj drznosti in samozavesti andragogov in politikov v izobraževanju.

SKLEP

Uvajanje študija andragogike na Univerzi v Ljubljani je zgodba uspeha in resničnih dosežkov. Ne bi bilo povsem naravno, če ne bi v zakulisju delovale tudi razvoju nasprotne sile. Probleme imamo vsi ljudje, zapiše Berne (2012). Razlikujemo se po tem, ali se osredotočimo na zmage ali na izgube. Zmagovalci se osredotočijo na zmage, dosežke. Zgubarji se

največ ukvarjajo z ovirami in izgubami, zato se vedno bolj oddaljujejo od ciljev, namesto da bi upoštevali, »kaj je možno«, in se jim vztrajno približevali kot zmagovalci. Nasprotovanja in ovire na poti do cilja, da razvijemo študij andragogike, smo pretežno puščali ob strani. Bolj smo se zanašali na podporo in sodelovanje. Naj dejstva govorijo o tem, koliko smo naredili in kako daleč nam je uspelo priti.

Gospodarska in finančna kriza je kriza vrednot, je dokončna revolucija znanja. Zadnja svetovna UNESCOVA konferenca o izobraževanju odraslih nam je začrtala pot iz krize: postavite ljudi na prvo mesto. Za vsako družbo postajata glavna dejavnika »človeški kapital« in »socialni kapital«. V javnosti znanje hitro pridobiva pomen. Gospodarstveniki se najbolj pritožujejo nad tem, da je najteže dobiti »prave ljudi«. Potem, ko se bodo prevrednotile vrednote, bodo izobraževanje, kultura in zdravstvo na prvem mestu – vse tisto, kar okrepi razvoj ljudi in vzdržuje človeški kapital.

Andragogika ima široko zaledje, čeprav se na koncu uči posamezen človek. Kakovost študija andragogike se med drugim prepozna tudi po primernem povezovanju s sorodnimi strokami: psihologijo, sociologijo, tehnologijo in ekonomijo. Skladno z ugotovitvami Mezirowa (1991) naj poudarimo, da je izobraževanje odraslih fenotipsko; odziva se na nastale situacije v javnem in zasebnem življenju. Sodobni razvoj zahteva, da se nekoč ločene discipline med seboj povezujejo. Življenje ni monodisciplinarno. Pričakujemo timsko delo več vrst strokovnjakov. Interdisciplinarni pristop namesto delitve na discipline je bliže resničnosti. Problemi so vedno interdisciplinarni. Ljudje od znanja pričakujejo rešitev. Pričakujemo, da bo šel nadaljnji razvoj po dveh navidezno nasprotujočih si poteh: poti interdisciplinarnih pristopov v izobraževanju in hkrati po poti vedno večje specializacije.

LITERATURA

- Berne, E. (2012). *Katero igro igraš?* Ljubljana: Inštitut za psihoterapijo transakcijske analize.
- Bertoncelj, I. (1963). *Preizkus znanja*. Ljubljana: Zavod SRS za strokovno izobraževanje.
- Brecelj, V. (2002). *Ljudske visoke šole na Slovenskem v letih 1918–1941* (Diplomsko delo). Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Bogdanović, N. (ur.) (1966). *Osnovi andragogije*. Sarajevo: Zavod za izdavanje učbenika.
- Bornat, J. (2008). Biographical methods. V P. Alasuutari, L. Bickman in J. Brannen (ur.), *The Sage Handbook of Social Research Methods* (str. 344–356). London: Sage.
- De Sanctis, F. M. (1978). *L'educazione degli adulti in Italia*. Roma: Editori riuniti.
- Dohmen, G. (1996). *Lifelong Learning*. Bonn: Federal Ministry of Education, Science, Research and Technology.
- Filipović, D. (1971). *Permanentno obrazovanje, suština i konsekvence*. Leskovac: Naša reč.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Gradivo simpozija o Matiji Vertovcu*. (1984). Nova Gorica: Goriški muzej.
- Jarvis, P. (1985). *The sociology of adult and continuing education*. Abington: Routledge.
- Jelenc, Z. (1989). *Odrasli prebivalci Slovenije v izobraževanju*. Ljubljana: Pedagoški inštitut v Ljubljani.
- Jelenc, Z. (2016). *Vseživljenjskost učenja in izobraževanje odraslih*. Nova Gorica: Educa.
- Kidd, J. R. (1973). *Relentless verity: Education for being-becoming-belonging*. New York: Syracuse University.

- Kidd, J. R. (1978). *How adults learn*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: From pedagogy to andragogy*. Englewood Cliffs: Cambridge Adult Education.
- Krajnc, A. in Findeisen, D. (1995). Matija Vertovec kot prosvetni delavec. V J. Jug (ur.), *Zgodovina izobraževanja odraslih (2. zv.)* (str. 95–107). Kranj: Moderna organizacija.
- Krajnc, A. (1973). *Attitudes toward education and social participation*. Toronto: OISE.
- Krajnc, A. (1976). *Andragoški pogovori s predavatelji*. Ljubljana: Zveza delavskih univerz Slovenije.
- Krajnc, A. (1977). *Izobraževanje, naša družbena vrednota*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (1978a). *Metode izobraževanja odraslih*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (1978b). *Izobraževanje ob delu*. Ljubljana: Univerzum.
- Krajnc, A. (1982). *Motivacija za izobraževanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Krajnc, A. (1998a). Razvoj prosvetne misli in andragoške teorije v Sloveniji. *Andragoška spoznanja*, 4(1/2), 87–93.
- Krajnc, A. (1998b). Adult education in relation to decentralisation and democratisation of society. V *The role and organisation of adult education in the period of transition* (str. 2–4). Tallinn: Association of Estonian Adult Educators ANDRAS.
- Krajnc, A. (1998c). Andragoška misel v obdobju etatiistične pedagogike, 1950–1966. V J. Jug (ur.), *Pri-spevki k zgodovini izobraževanja odraslih (1945–1990)* (str. 193–203). Kranj: Moderna organizacija.
- Krajnc, A. (2001). Vseživljenjsko izobraževanje za pravičnost in socialno kohezivnost: nov izziv visokega šolstva. *Andragoška spoznanja*, 7(1), 99–101.
- Krajnc, A. (2003). Izobraževanje in spominjanje v tretjem življenjskem obdobju. V A. Kogoj (ur.), *Spomin: zbornik prispevkov* (str. 111–123). Ljubljana: Spominčica – združenje za pomoč pri demenci.
- Krajnc, A. (2007). Nove paradigme vseživljenjskega izobraževanja. *Andragoška spoznanja*, 13(4), 10–27.
- Krajnc, A. (2015). *Spoznaj sebe in druge*. Ljubljana: SUTŽO.
- Krajnc, A. (2016a). *Starejši se učimo*. Ljubljana: SUTŽO.
- Krajnc, A. (2016b). Izobraževanje odraslih: raziskovanje, dosežki in kritika. V Z. Mlinar (ur.), *Kakšna sociologija? Za kakšno družbo?* (str. 325–335). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Kump, S. in Jelenc Krašovec, S. (2010). *Prestari za učenje? Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Leirman, W. (1996). Euro-Delphi: a comparative study on the future of adult education in 14 countries between 1993 and 1995. *International Journal of Lifelong Education*, 15(2), 125–138.
- Lengrand, P. (1970). *An introduction to lifelong education*. Paris: UNESCO.
- Medveš, Z. (2018). Znanstveni kredito dr. Ane Krajnc: izobraževanje je vrednota za izobraževanje in družbo. V N. Ličen, D. Findeisen in A. Šantej (ur.), *Človek mora biti dovolj drzen, da zagovarja svoje vrednote, Liber Amicorum* (str. 97–100). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Miklič, R. Bertoncelj, I. in Kežar, I. (1969). *Pripravnštvo in pripravniki*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije.
- Milharčič-Hladnik, M. (2007). Avto/biografičnost narativnosti: metodološko teoretični pristopi v raziskovanju migracijskih izkušenj. *Dve domovini*, 26, 31–46.
- Ogrizović, M. (1966a). *Metode obrazovanja odraslih*. Zagreb: Radničko sveučilište Moša Pijade.
- Ogrizović, M. (1966b). *Problemi andragogije*. Zagreb: Savez narodnih sveučilišta Hrvatske.
- Ozvald, K. (1927). *Kulturna pedagogika*. Ljubljana: Slovenska šolska matica.
- Petančič, M. (1968). *Industrijska pedagogija*. Beograd: Radnički univerzitet Novi Beograd.

- Rifkin, J. (1995). *The end of work*. New York: G. P. Putnam's Sons.
- Rifkin, J. (2014). *The zero marginal cost society*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rosling, H. (2018). *Factfulness*. London: Hodder and Stoughton.
- Samolovčev, B. in Muratbegović, H. (1979). *Opšta andragogija*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Savićević, D. (1984). *Komparativno proučavanje vaspitanja i obrazovanja*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Savićević, D. idr. (1965). *Sistem obrazovanja odraslih, Medžunarodni seminar o sistemu obrazovanja odraslih (1964, Opatija)*. Zagreb: Savez narodnih sveučilišta Hrvatske.
- Schmidt, V. (1988). *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Seeres, M. (2018). *Palčica*. Ljubljana: Društvo Hiša poezije.
- Škoda, K. (1995). Izobraževanje odraslih v čeških deželah v obdobju razsvetljenstva. V J. Jug (ur.), *Zgodovina izobraževanja odraslih (2. zv.)* (str. 164–166). Kranj: Moderna organizacija.
- Titmus, C. J. (ur.) (1989). *Lifelong education for adults: An international handbook*. Oxford: Pergamon Press.
- Toffler, A. (1970). *Future shock*. New York: Random House.
- Toffler, A. (1980). *The third wave*. New York: Bantam Books.
- Toffler, A. (1990). *Powershift*. New York: Bantam Books.
- Tough, A. (1971). *The adult's learning projects*. Toronto: OISE.
- Valentinčič, J. (1973). *Osnove andragogike*. Ljubljana: DDU.
- West, L., Alheit, P., Siig Andersen, A. in Merrill, B. (2007). *Using biography and life history methods in adult education and learning research*. Frankfurt, London: Peter Lang.
- Žgeč, F. (1923). *Problemi vzgoje najširših plasti našega naroda*. Ljubljana: Udruženje jugoslovenskega učiteljstva.